

Bijna iedereen is weer terug van weggeweest. U zult, waar ook ter wereld u geweest bent, de actualiteiten hebben meegekregen. Het was een heftige zomer wat mij betreft, in Europa, in de steden. Oslo, Londen, Tripoli. In de vakantie wisselde de verhalen uit deze steden zich voor mij af met die uit Parijs, 1750. *Het verdorven genootschap* las ik, een boek van Philip Blom over de vergeten radicalen van de Verlichting: Diderot en Holbach.

Met dit soort boeken voed ik graag mijn fascinatie voor steden. En dit inspireert mij steeds om vandaag in Amsterdam helder en scherp te zijn over wat nodig is en wat er van politici, kunstenaars, ondernemers, leraren, etc. verwacht mag worden.

Blom begint met een beschrijving van de stad anno 1750: “Parijs is een metropool waartoe mensen die intelligent en ambitieus zijn, zich al eeuwen aangetrokken voelen. Het leven van de personages uit dit verhaal speelde zich af in de straten, parken, cafés, salons en slaapkamers van de stad, en af en toe op de landgoederen die om de stad heen liggen of tijdens een reis naar Engeland, Italië of zelfs Rusland. Maar hoe verreikend, zowel letterlijk als figuurlijk, de gebeurtenissen en gedachten ook waren die samen dit grootse ogenblik uit de geschiedenis van het westerse denken vormen, ze hebben een duidelijk centrum, een herkenbaar adres, met huisnummer en al: in het hart van de Lichtstad, op rue des Moulins 10,¹ (...) dat was een tijd lang het epicentrum van het intellectuele leven van West-Europa. De grootste geesten van de tijd kwamen hier in deze salon bijeen (...) en bespraken, ver van hun medeburgers, gevaarlijke gedachten. Je kunt je vrijwel geen ander vertrek indenken dat getuige is geweest van zoveel levendige discussies tussen zoveel briljante mensen.”

De meest revolutionaire ideeën gingen over tafel, met één uitgangspunt: question everything.

“**BLZ 23** Dat het denken van deze radicale denkers ook nu nog zo vruchtbaar is, komt door de kracht, de eenvoud en de morele moed die erachter zitten.”, zegt Blom.

¹ Het mooie van dit huisadres vind ik dat het dus aanwijsbare individuen zijn die hun stempel op een tijd en op een stad drukken.

Diderot en Holbach schetsten op de rue des Moulins het ideaal van de verlichting, namelijk **BLZ 15** “het opbouwen van hun eigen leven en van gemeenschappen, en dat alles op basis van verlangens, empathie en rede. Door verlangens zou hun wereld mooi en rijk worden, door empathie zou die wereld vriendelijk en leefbaar zijn, en dankzij de rede zou men begrijpen hoe de onwrikbare wetten van de natuur werkten.”

Ze beïnvloedden sterk het denken in heel Europa en inspireerden de Amerikanen in hun onafhankelijkheidsstrijd en bij de inrichting van hun democratie.

De Verlichting is hot de laatste tijd. Dat heeft vast een reden. Laatst zag ik een graffiti. Question everything! was op een rolluik gespoten. Daaronder stond in een ander handschrift: Why? Dat vond ik wel geestig. Eigenlijk gaat het terug naar het belangrijkste uitgangspunt van de Verlichting. Niet geloven, maar waarnemen en beproeven.

Bij u, kunstenaars, lijkt dat vaak een tweede natuur. Uw autonome denken, gecombineerd met uw vermogen tot verbeelding, maakt dat we allemáál aangezet worden tot nadenken, vragen stellen, verlangens formuleren, genieten. Dat maakt u kunstenaars zo belangrijk voor een stad. Maar waarom dan? Wat betekent dat dan voor ons? Why?

Dankzij het boek kwam ik tot een aantal parallellen tussen het Parijs van 1750 en het Amsterdam van 2011, maar dan maak ik graag een tussenstap via Bas Heijne, en zijn boek *Moeten wij van elkaar houden?* Daarin ontleedt hij het populisme van nu. En ook hij gaat terug naar de Verlichting. Maar zet daar de Anti-verlichting naast. Hij ziet het als twee polen, van een magneet, die bij elkaar horen. Het gaat om een hele gewone tegenstellingen in het leven, tussen individu en gemeenschap, tussen ratio en gevoel. **BLZ 114** “Het is een misvatting om te denken dat het huidige onbehagen op een rationele manier zou kunnen worden opgelost”, stelt hij. We zijn, zo zegt hij, iets uit het oog verloren. **BLZ 126** “De grote blinde vlek (in het maatschappelijk debat) bleek het hernieuwde verlangen (van mensen) naar gemeenschap en identiteit in een versnipperde wereld.” We moeten juist proberen om de onmacht van burgers “te begrijpen, zonder haar klakkeloos te vergoelijken” **BLZ 116**. En die onvrede is volgens Heijne door de politiek niet op te lossen, “omdat die in de kern niet existentieel is. De politiek kan de onvrede wel exploiteren – en dat is precies wat het hedendaags populisme doet.”

In vervolg daarop, zeg ik dat ik hier voor politici zeker nog een uitdaging zie, én dat de kunstenaar daar zéker een rol heeft. Want de kunst is juíst in de kern existentieel. De kunst is de spanning tussen raio en gevoel, tussen alleen en samen. De kunst is juíst in staat om begrippen als verlangen en empathie zichtbaar en tastbaar te maken en daarmee voor erkenning en herkenning te zorgen bij een veel grotere groep mensen. U laat zien en ervaren wat binding en conflict betekent in en voor een samenleving.

Wat betekent dat nu op dit moment voor Amsterdam, de kunst en de kunstenaars?

Allereerst: we moeten u, onze kunstenaars koesteren, omdat u in staat bent macht en onmacht te begrijpen en te verbeelden en daar dankzij uw morele moed nieuwe perspectieven verbindt. U bent getraind in het waarnemen en beproeven van individuele verlangens en empathie in een samenleving. En u heeft speciale talenten om het over te brengen. Ik durf te stellen: Verdwijnt die verbeelding, dan sterft de stad. Op den duur.

Ten tweede: aan politici de taak om de verworvenheden van kunst en cultuur ten goede te laten komen aan de héle samenleving. De hele samenleving heeft uw morele moed, uw autonomie en uw verbeeldingskracht nodig om situaties te begrijpen – in mijn specifieke geval om steden te begrijpen - en stappen voorwaarts te maken. Dat betekent dat we samen moeten blijven optrekken, en dan bedoel ook stad en staat, ook al ben je het niet altijd met elkaar eens. En dat mag – in de geest van de Verlichting – door elkaar te beproeven. Als de staatssecretaris spijt heeft van een BTW verhoging - en daar heeft ie alle reden toe, getuige de laatste cijfers - dan moeten we dat veranderen. Want spijt is gratis, zo makkelijk is het dragen van verantwoordelijkheid niet. We hebben elkaar nodig.

Ten derde: Amsterdam is aan het einde gekomen van een investeringsperiode in kunst en cultuur. Het positieve daaraan is, dat we dat de komende decennia kunnen verzilveren. Het negatieve is dat er nu minder geld is voor kunst en kunstenaars. Beroerd. Natuurlijk. Maar het hoeft niet de individuele verbeelding van een kunstenaar of een aantrekkelijk, vrijzinnig, onderscheidend, internationaal toonaangevend, experimenteel, innovatief, prikkelend, groot stedelijk klimaat in de weg te staan. Dit is een realisatiemoment. Een moment waarop we bepalen hoe Amsterdam en de Amsterdammers verder kunnen gaan. Een moment waarop het stadsbestuur aangeeft dat kunst en cultuur belangrijk is voor de stad als geheel en dat het ook een collectieve taak is. Waarbij wat mij betreft, net als in het verleden, en net als in alle echt toonaangevende steden, een sleutelrol is weggelegd, voor individuele denkers als Diderot en Holbach en voor individuele kunstenaars, als de 7 genomineerden vandaag. U, herkenbare kunstenaars met bij wijze van spreken huisnummer en al, die uw stempel op onze tijd en op onze stad drukken, wil ik allen in ieder geval buitengewoon bedanken.